

В програмових статтях, що ними вводить нові „європейські“ журнали, проповідує Європу однобічно спрощену, Європу бунтарську й скептичну. Забуває, що на той комплекс ідей та прикмет, який називаємо європейством, склалися довгі століття, різні раси й нації, а тому є він чимсь складним. Побіч Європи скептицизму була ще інша, а саме Європа хрестоносних походів, Петра з Ам'єну, Колюмба, Кортеса, Стенлі, Галілея й Пікара, завойовників землі й неба, Данта, Корнея й Шекспіра, Гете, Вагнера, Рільке й Георгіє, Кіплінга та Лондонських „законів білої людини“. А сучасне західне „бунтарство“ напевно не йде тими „новими“ шляхами, що їх уявляють собі наші спізнені „радикали“.

Коли М. Рудницький пише програмову статтю про Європу, не може обійтися без Достоевського, Тургенєва, Толстого, Чехова, Горького („Ми“, ч. 1, ст. 97). Редакційна стаття наших „Les Nouvelles Litteraires“ теж вчисляє одним поміж Достоевського, Тургенєва, Толстого, Чехова, Горького й Буніна (бракує ще Зоценка та Еренбурга, а бувби комплет). В цьому тижневику (ч. 1) одночасно статті про Буніна й Тургенєва, а немає навіть згадки про смерть пані де Ноай, Бремона. Гординський у своїй збірці не може собі уявити Італії і Капрі без Горького й зітхає мрійливо до совітськобосаяцького святого. Стара драгоманівська сопілка!

Ми („ЛНВ“ та „Вістник“) вже від дванадцятьох літ обстоюємо духову єдність з культурою Заходу, але шукаємо Європи не в кафешантанах, не в Драгоманова, не в Горького і не в Маркса, і — ні в Фойхтвангера, ані в Людвіга-Кона чи Еренбурга.

Кльод Фарер

Душа Японії

Історія Японії могла б бути дуже подібною до історії Китаю. Човни, що ними японці прибули до Японії звичайно не були великі. Їх залага не перевищала кількох десятків родин: тридцять чи сорок вояків з родинами. Один клян не більше. Організація примітивна, аналогічна до китайської. Такі організації дуже сприяють досконаленью одиниці. Але японці, прийшовши до Японії відразу зрозуміли, що для того щоб скінчити з автохтонами Айносами треба згрупувати свої клани у більші племена, а ці останні в одну імперію.

І ця імперія завжди, бодай офіційно, мала одного провідника. Бо надзвичайним є, що від початку Японії аж по сьогоднішній день нею правила одна династія: династія мікадо, законних синів соняшної богині Ама терасно-Огоміками, які за „мон“, тобто герб мають білу хризантему.

Японська імперія відразу стала фєвдальною імперією. Як майже всі фєвдальні держави вона почалась теократією.

Одна особа сполучала в собі гідности первосвященника й володаря. Сила, яка є божеського походження не підлягає жадній дискусії. Тому мікадо були з початку абсолютними володарями, що мали під собою ціле духовенство, в яким переважали ченці; вониж стояли на чолі військової гієрархії. Але цілком льогічно васали, як світські так і духовні, стали могутніми васалами, і перевага оказалась по їх боці. Авторитет цісаря надщерблювався все більше. І дуже часто палацові господарі панували над суверенами. Коротко кажучи там прийшло до того самого, до чого — у Франції, в Англії, в Італії, Німеччині. А народи були пригнічені. Всюди від скрайного заходу до скрайного сходу, реагували вони в однаковий спосіб. Всі вони ужили того самого викруту, одного з найгеніяльніших, які колибудь вигидав людський розум. Сильні довго надуживали свою владу? Їх переконали, що це негарно; що не личить, людам справжнього великого світу, використовувати перемогу, розчавлювати побіджених, унешкідливлювати ворога цілковито, що старців, священників, німечних та інших подібних осіб, треба протегувати, оточувати пошанок. Ці дивацтва привели до повстання лицарства. І лицарство поширилося по цілім світі. У японців, як у всіх інших народів, зродився свій кодекс чести. І цей кодекс чести, який народився з лицарства, яке в свою чергу зродив феудалізм, продовжує жити п'ять і шість століть після того як зникли сліди феудалізму. Серед вас, мої панове є з певністю не один, якому вистарчає, щоби його сусід його образив, або хочби став йому на ногу, щоб без вагання тутже викликати його на двобій. І то навіть якщо цим сусідом є чемпіон боксу, або майстер в уживанні зброї. Це нісенітниця, скажете ви? Згода! Але тим не менше корисна: такі нісенітниці підтримують гарт народу. І я гадаю, що ця корисна нісенітниця, допоможе мені пояснити, чому японський нарід, такий неімовірно делкатний, є в той же час з криці, найтвердшої серед найтвердших.

Ми згадали про лицарський кодекс. Я певний, що ніхто з моїх слухачів не відступить перед жадним боем, якщо йтиме про те, щоб очистити свою честь, довести свою рацію, або помститися. Це все речі самі собою зрозумілі. Але оскільки хтось, переможений, залишився поранений, беззахисний на полі бою, чого вимагає наш лицарський кодекс в такім випадку? Нічого більше! Честь вратована. Ми маємо право, більше того, ми маємо деколи обовязок признати себе переможеними і віддатися на ласку побідника. Франсуа I. піддався в Павії, зломивши втретє свою шпаду об толедську кирасу. Навіть лицар Байар з пораненим бедром і зі зломаним заборолом піддався в Брещії. Їх слава не зазнала жадної надщербки. В Японії лицарський кодекс ніколи не дозволяє піддатися! Коли когось образили він має вбити свого напасника, або себе самого. Іншого вибору не має. Не вистарчає хіба цього прикладу, щоб зрозуміти, що японці

далеко гнучкіші і субтельніші за нас європейців, є більш невмольні і тверді як діамант?

Прошу не уявляти собі, що перебільшую і що можу довести своє твердження лише аргументами з доби середньовіччя. Герої Йошітсуне (XII. в.), або Масасінік (XIV в.) можуть дати рішачі приклади, але занадто давньої доби. Тому залишу їх і дозволю собі пригадати вам історію людини нашого ХХ. віку — людини, якої імя знає і повторяє цілий світ. Я говорю про генерала Ногі, людину яка взяла Порт-Артур, але яка зробила щось більше і тривкіше, людина, якій завдячуємо військову формулу про „остання чверть години“, цю японську чверть години, чверть години ген. Ногі... Чи потрібно пригадувати точний текст цієї формули? — „В кожному бою, сказав ген. Ногі, переможець залишиться всюди і завжди той, хто матиме енергію протриматися чверть години довше ніж його противник“. Яка наука енергії, мужности, перемоги! І ось Ногі, який дожив до схилу життя, оточений повагою, подивом і любовю цілого народу, довідується одного прекрасного ранку, що цісар Мутсу-Гіто — помер. Мутсу-Гіто, який царював від 1867 року і був найвидатніший з володарів божественної династії, синів Амаатерас — богині сонця. Отже, Мутсу-Гіто помер у 1912 році. Ногі відразу убив себе і його жінка пішла за його прикладом. Офіційні газети подали, що коли мікадо помер — Ногі уважав, що пристойність вимагає щоби дехто зі слуг мікадо супроводив його в смерті. Чи не гарна історія? і символічна... Але неправдива. Історія для європейців. Справжня історія має також своєрідну красу, хоча чужинцеві тяжко її зрозуміти і тому офіційна Японія її замовчала.

Як знаю з певних і поважних секретних джерел, справа малася так: півстоліття перед своєю смертю, Ногі був скромним учнем в якійсь військовій школі. Там він здружився з принцом королівської крові, який мав стати цісарем Мутсу-Гіто. Одного разу Ногі, вважаючи себе ображеним одним старшиною, професором школи, вирішив вмерти. Ногі не міг вбити того, хто його образив; це забороняла військова дисципліна, а кодекс чести признає і поважає дисципліну. Ногі готовий вже розрізати собі живіт, попросив престолонаслідника бути присутнім, як свідок при ритуалі гаракірі. Зрештою дуже почесна роля.

Ви знаєте в чому полягає обовязковий церемоніал. Той хто має вмерти, ставить собі на живіт нижче діафрагми гострий кінжал і двома прямокутними розрізами широко розрізує тіло. Після того як живіт розрізаний в приписаний спосіб і внутренности починають витріскувати, свідок, який має бути інтимним приятелем і людиною шляхотного походження, має ударом шаблі обезголовити вмираючого. Прохання кадета Ногі, кандидата до гаракірі, зустріло отже в будучого цісаря, на-

лежне співчуття. Але Мутсу-Гіто був вже тоді дійсно великим князем, який стояв вище найповажніших забобонів. І він сказав Ногі:

— Ти не забеш себе, бо держава потребує таких людей як ти. Але тебе образили і ти мусівби вмерти. Та ти вже не є образений, тому що я, син богів, син Амаатерас-но-Огомі-Камі, беру на себе твою образу і наказую тобі жити.

Ногі скорився, лишився при житті, став старшиною потім генералом, став славним, вигравав бої, здобув собі любов в народі. Але в той день як цісар Мутсу-Гіто помер і не міг нести далі на своїй голові колишньої образи, ця образа, хоч мала вже сороклітню давність, впала знову на голову генерала Ногі і генерал Ногі вбив себе, щоби його честь могла жити далі незаплямленою.

Єдина мораль цієї історії слідуюча: коли ви здибаєтеся з яким будь японцем, то все мусите пам'ятати, що це є людина з найбільш інтелігентної раси. З дуже розвиненим почуттям чести. Це є не лише признанням, яке належиться японцям. В рівній мірі обережність вимагає пригадувати це з хвилиною, коли входимо з ними в якібудь зносини.

Японці вміють схилитися дуже низько, але виключно з вічливости. У хвилину пізніше вони випростовуються швидше, аніж схилилися. Хребет японців має в собі щось з найліпше загартованої криді. І треба щоб кожний про це знав і старався цього не забувати.

А попри те все японська поезія є найшляхотніша поміж шляхотними і найелегантніша поміж елегантними. Вона є надзвичайно японська: не дивлячись на всі труднощі, які супроводили її народження, вона зуміла доказати світу, що існує і що є законною донькою чудових японських фіордів, яких сніги так прекрасно виділяються на блакиті неба, донька зрештою цілої цієї чудової країни, якої красу так добре культивує нарід, що живе в ній протягом 25 століть. Мені вистарчило побачити її один раз в житті тридцять чотири роки тому, щоб схоронити про неї незгтерте вражіння.

І чому ж маємо обмежуватися лише поезією? Японці посідають мистецтво, мистецтво вирафіноване. Воно почасти носить в собі впливи китайського мистецтва, а почасти грецького. Бо впливи Греції Фідія і Есхила прийшли до Азії разом з цісарем Олександром, і разом з буддійськими фільзофами. А це мистецтво разом з тим є цілком своєрідним, бо японці вклали в нього свою власну душу, яка не є цілком ані грецькою, ані індійською, ані китайською. Храми Нікко, які були збудовані в добу нашого Генрика IV. або Людвига XIII є трівкими пам'ятками цього оригінального мистецтва. Гер Лоті їх подивляв.

Ці храми були збудовані тоді, коли Японія щойно вийшла з трагічної анархії, яка попередила її перше відродження XVI в.— Героями цього відродження були: Набунага, великий

освічений правитель, який з співчуття до рідного краю, щоби ратувати його, став диктатором; Гідейоші хлібороб, який став розбійником, з розбійника військовим, з військового завойовником, той Гідейоші, що помстився за убийство Набунага (1582) і здолав стати його спадкоємцем; зрештою Еяз, князь Еяз, який не дивлячись на своє високе походження погодився служити під проводом Гідейоші і в свою чергу слав його наступником. Ці храми, справжні чуда, свідчать про знаменитий ужиток, який зробила Японія з дарів, що їй дала природа.

Давна Японія зачиняла перед чужими свої вікна і двері, і замикалась від решти світу. Це було без сумніву її право, бо кожний є господарем у себе. І якщо мені подобається спустити заслони, людям з вулиці немає ніякого діла до того. Однак зачинятися є небезпечно. Той хто зачиняється в себе, нічого не знає про те, що робиться зовні. Коли відкрито порох, японці про це знали. Але вони погорджували порохом. До тогож гармати XVI віку рідко спричинялися до перемоги. Але коли в добу Густава Адольфа, Європа додумалась до модерної артилерії, то Японія про це не знала. І так само не знала вона про все, що слідувало протягом двох віків за тим.

З початку все йшло добре. Японія й далі жила і просперувала мудро, рівно і мирно. Але треба було, щоби у році 1853 американський вітрильник викинувся десь, не знаю точно де, на беріг Курільських островів, і щоби залага янків спробувала вступити на японську територію, що було заборонено для людей зза моря. Даймію (губернатор) Курільських островів ввічливо, але твердо випросив американських моряків. Ці останні почули себе ображеними і повернувши до Вашингтону, поскаржилися на тих заморських дикунів, які не хочуть слідувати правилам святої гостинности, яка належиться морякам, що були досить дурні, аби втратити свій корабель коло берегів, який вони повинні були оминати. Вашингтон прийняв скаргу. Ціла ескадра відплила в напрямі до японських островів. Вона досягла Кіу-Чіу в бухті Каґо-Шіма, і командор Пери — командант ескадри, відправився до місцевого даймію, поскаржитися йому на образу, якої зазнав зоряний прапор двісті п'ятьдесят миль від того місця на північ.

Я віддавби багато років свого життя, щоби бути присутнім при тому незвичайному діяльові, який послідував. Американець вимагав сатисфакції на підставі американських звичаїв і етики. Даймію звичайно його не зрозумів. Американець зрештою зробив те, про що його просили — він пішов. Але повернувши до корабля, він відразу наказав відкрити вогонь на Каґо-Шіма.

Нема нічого тяжчого, як диспутувати з гарматами. Тим тяжше, коли сам не маєш гармат, аби відповісти. Даймію з Каґо-Шіма зрозумів це відразу. Він попросив миру, приніс вибачення, яких домагався Пери, і зразуж після того забив себе, щоби змити образу чести. Це було гарне поступування

з боку даймю. Але японський народ знайшов, що для нього, для японського народу це дуже зле.

Подумайте самі! Японський нарід закоханий в приписах чести, нарід незломний, коли йде про людську гідність, мусів „проковтнути образу“ і ще „не впився помстою“. З цієї хвилини японець не вагався; він скинув свій поганий уряд, поганий, бож оскільки він не вмів передбачати, значить він не вмів й правити. І на місце давнього феудалізму Японія завела в себе, ціною жорстокої революції, правління за європейськими зразками.

Дальше справи пішли скоро. Афера Каго-Шіма зайшла 1854. „Велика зміна“, називаючи японську революцію її дійсною японською назвою, відбулась в році 1868. Прошу одначе пам'ятати, що революція 1868 року, зовсім не була рухом народу варварів, який за кожную ціну хоче в скорім темпі цивілізуватися Японія перед цим роком була дуже розвиненою нацією. Вона була такоюж мудрою, як ми. Може бути вона була щасливішою за нас. Але вона була слабшою, тому що, замкнувши більш як двісті літ перед тим, свої кордони, Японія не знала промислового і механічного шляху, якій обрала собі Європа й який привів останню до пари, електрики, вибухових річовин (а рівнож до соціалізму). Японія була свідомо небезпеки, яка загрожувала їй, коли вона залишить предківські шляхи, щоби наслідувати білошкірих людей. Але зрозуміла також, що передумовою свободи є сила. А Японія хотіла залишитися вільною. Година, коли вона мала рішатися, напевно була найтрагічнішою в свідомості Японії. Требаж було, задля зрештою непевного результату, за одним ударом відкинути цілу творчість предків, цілу традицію — цю тисячу разів святу традицію. Але Японія не завагалася. Я сам написав цілий довгий роман, задля одної приємности висвітлити там, на двох сторінках, ту небезпечно тривожну загадку, яка встала перед кожним японцем.

Японський старшина питається на передодні Цусіми своїх товаришів:

— Ми перейняли зброю з Європи. Ми перейняли тактику з Європи. Ми навіть перейняли звичаї з Європи. І ось ми на полі бою. Завтра, як ми будемо переможені, що скаже світ? Інший старшина, не вагаючись, відповідає:

— Якщо ми будемо переможені, світ скаже, що ми є малпи. Ходить отже про те, щоби не бути переможеними.

І японці перемогли. Більше того, вони всюди лишалися переможцями від 1868 р. аж по нинішній день.

Зайво пригадувати тут китайсько-японську війну 1894 і гучну морську перемогу коло Ялу. Зайвим рівнож булоб пригадувати надзвичайну епопею з року 1904, коли величезна Росія подумала, що може побити тих малих японців, які дозволили собі присвоїти Корею і Манчжурію, здобич, на яку претендували царі. Росія була розбита в Ляо-Янгу, Порт-Артурі,

Мукдені і під Цусимою так само, як Китай. Натомісць корисно, може, пригадати, що в році 1894, коли японські війська зайняли китайський порт Вей-Гай-Вей, Німеччина, що поставила була на китайську карту, розсердилася і дозволила собі звернутися до Японії з найбільш аrogанським ультиматом, який звучав: „Прощу протягом двадцять-чотирьох годин евакувати Вей-Гай-Вей, або я, на жаль, буду змушена вмішатися у ваші справи“. Німеччина 1894 року була могутньою державою. В той час Японія лише пробувала свої крила, дзьоб і пазурі. Японія подумала, усміхнулася, вклонилася і виконала німецький ультимат. Але двадцять років пізніше, коли Німеччина почала оголошувати всім війну, одна нація її попередила і це була Японія. Якраз в той час Німеччина зайняла на китайському боці порт Тсінг-Тао, дуже близько від Вей-Гай-Вей. В туж хвилину Японія віднайшла старий ультимат з 1894 року, викреслила в ньому назву Вей-Гай-Вей, вписала натомісць Тсінг-Тао і не змінюючи в тексті ані коми, звернулася до Німеччини з вимогою евакуувати Тсінг-Тао „протягом двадцяти-чотирьох годин, або я на жаль буду змушена вмішатися у ваші справи!“ Генерал Людендорф в своїх споминах, пригадуючи цей, такий жахливо симптоматичний випадок, з меланхолією признає, „що Японія вмів мститися“. І дійсно Японія вмів це і вмів знаменито. І оскільки ген. Людендорфові в році 1914, вільно було не знати такої подробиці, ми, люди 1834 року, булиб злочинцями супроти нас самих супроти світа і супроти світового миру, якби ми в тім питанню мали найменші сумніви.

Я мавби певні закиди до себе, якби ще не вказав зайвий раз на очевидний факт, що сьогодні Японія являється найбільшою нацією в світі, бо лише вона завдяки війні 1914 року значно виросла як під моральним так і під матеріальним оглядом.

В той час, як ми всі інші стратили — дехто багато крові, дехто багато багатства, деякі охоту до праці, інші зновуж таки, ті що вигадали систему Тейлора, частину своєї інтелігенції, в той час Японія здобула собі кредит, якого не мала і монетарний запас, що дозволило їй в досить зручний спосіб переіменитися сьогодні з нації хліборобської в націю промислову. До цього треба додати таке незмірне джерело сили як японська розродність, одна з найбільших, які існують і система виховання, яка практикується в Японії. Кількість японців все збільшується і ці японці не перестають ставати все більше міцними і більш активними. Їх з певністю вже в більше як 100 мільонів, хоч офіційні статистики вказують менше число. Ви мені скажете, що американський нарід є ще численніший. Це правда. Але американський нарід знає кризи, яких японський не знає. І це тим більше цікаве, що сама льогіка вимагає, щоби було навпаки.

Що правда американське населення займає величезну й надзвичайно багату територію. Японці натомісць тиснуться

на території занадто малій, яка до тогож все є жертвою різноманітних природніх катаклізмів. В той же час якраз у Сполучених Державах поширено безробіття. Японцям, які страждають далеко менше від уявних нещастя, загрожує натомість — цілком реальне поважне нещастя — що вони не знаходять ніде необхідного для все зростаючого населення, яке вже зараз є дуже густе, місця осідку. І ось тут лежить дійсна проблема Пацифіку, проблема остільки важна, що я навіть не претендую порушувати її тут.

(З французького переклав І—ий).

Д.м. Донцов

Українське васиш і рідна колтунерія

Хто читає совітську пресу, гадає, що вернули часи 1918 року; що в ССРСР. кипить горожанська війна, що англійці висаджують десант в Архангельську, що евакуується Київ.

На всіх совітських достойників напала формальна гістерія. Голова Виконкому України, Петровський кличе „українські народні маси“ згуртуватися довкола „обожяемого монарха“, радон, довкола „центра пролетарської революції“ — Москви з її „обожяемим вождьом“ Сосом Джугашвілім, і не уступити ворогові „ні пяди“ української землі... Совітський спеціаліст від „очковтірательства“, емігрант з білостоцького гета — Літвінов-Валах апелює до „патріотизму всіх народів нашої великої федерації“ — не допустити нових „дванадцять язиків“ на укохану Україну... Співробітник „Вядомосці Літерацкіх“ Радек-Собельзон (фін Тарнов) — мобілізує громадську думку цілого світу — проти нечуваного замаху на „свободу народів“ і на інтегральність совітського „союзу“, від якого хочуть відірвати так йому потрібну Україну... А щирій українець — Косьор з себе виходить, що „український націоналізм“ знову підносить голову на Наддніпрянщині, та що — не зважаючи на дуже активну діяльність большевицької „Малоросійської Колегії“ з Балицьким на чолі, — „Україна, складова й невіддільна частина ССРСР. знову опинилася в осередку загальної уваги та імперіалістичних зазіхань“.

І коли це? Коли ці чутки про інтервенцію лунають наново? Якраз тоді, коли Москва з „центра світової революції“ — стає центром буржуазного пацифізму! Якраз тоді, коли 3-ий Інтернаціонал простягає руку згоди не до „всіх трудящих“, а до Нью Йоркської Вол-Стріту, до „дрібнобуржуазних“ протекторів Ставіського з над Сени і до фешенебельних лордів... Тоді, як давно вже минули часи, коли грозилося — „лордам по мордам“, коли викрадалося Кутепова і коли Шварцбарти доконували свого нікчемного чину на бруку Парижа.